

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра історії України**

Укладачі: О. М. Білобровець О. В. Максимов

Методичні рекомендації
до семінарських занять з освітньої компоненти

«Європейські студії»

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

УДК 94:378.22(072)

Б 91

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету ім. І. Франка,
протокол № 12 від 26 червня 2026 р.*

Рецензенти:

Стельникович С. В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка

Шевчук А. В., доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту Державного університету «Житомирська політехніка»

Махорін Г. Л., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Б 91 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Європейські студії» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) / Уклад.: Білобровець О. М., Максимов О.В. Житомир: Вид. 2026. 64 с.

У Методичних рекомендаціях до семінарських занять окреслено мету й основні завдання курсу «Європейські студії», подано тематику лекцій та плани до семінарських занять, вказано доцільні методи навчання, означено принципи для організації самостійної роботи, запропоновано методи для контролю та перевірки успішності навчання, наведено питання для підготовки до заліку з освітньої компоненти.

Для здобувачів вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня факультету історії, права та публічного управління денної форми навчання.

УДК 94:378.22(072)

© О. М. Білобровець О. В. Максимов

© Житомирський державний університет
імені Івана Франка, 2026

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Тематичний розподіл навчального часу	6
Тематика лекцій	8
Семинарські заняття	11
Принципи для організації самостійної роботи	42
Питання до заліку	45
Критерії оцінювання навчальних досягнень магістрів.. ..	47
Основна та додаткова література	48

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Одним із ключових напрямків освітньої діяльності факультету історії, права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка є підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю А4 Середня освіта (Історія та громадянська освіта). З метою підготовки висококваліфікованих, компетентних вчителів історії та громадянської освіти та фахових істориків передбачено вивчення низки навчальних предметів, що дозволяють сформувати розуміння сучасної картини світу, причин, наслідків та еволюції міждержавних та міжнародних відносин, євроінтеграційних прагнень України, набути вміння аналізувати соціальні та суспільні протиріччя й конфлікти в історичному контексті, розвивати критичне мислення. Запропонована освітня компонента сприяє моделюванню здобутих знань у навчальний процес згідно з обов'язковими результатами навчання. Методичні рекомендації відповідають вимогам до підготовки бакалаврів за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та Історія та археологія.

Метою вивчення освітньої компоненти є формування у студентів системного уявлення і розуміння процесів створення, функціонування і розвитку Європейського Союзу, розкриття сутності європейської ідентичності та цінностей і процесу реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Основні завдання освітньої компоненти:

- ознайомити студентів з теоретичними засадами та передумовами створення Європейського Союзу;
- проаналізувати еволюцію розвитку ЄС та функціонування його інституцій;
- охарактеризувати сутність європейської ідентичності та європейських цінностей;
- визначити основні засади безпекової політики ЄС в основних сферах життєдіяльності;
- окреслити основні етапи розвитку співпраці України з ЄС та НАТО;
- розвивати у студентів історичну свідомість та науковий інтерес до вирішення проблемних питань розвитку людства;
- розвивати вміння виявлення, оцінювання і прогнозування політичних, економічних, культурних, соціальних євроінтеграційних викликів
- сформувати у студентів вміння критичного аналізу політики країн-учасників ЄС та перспектив його розвитку.

Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Європейські студії» складені за хронологічним та проблемно-тематичним підходом й базуються на принципах історизму, науковості та системності. Запропоновані форми проведення занять та науково-творчі завдання спрямовані на

формування у студентів критичного мислення, проведення об'єктивного аналізу та здатності до узагальнення матеріалу. Підготовлені завдання сприятимуть також формуванню практичних умінь, що дозволять успішно застосовувати набуті знання у професійній діяльності та у сфері суспільно-політичної практики.

Під час проведення семінарських занять запропоновано як традиційні так і інноваційні методи навчання, що сприятимуть розвитку мислення здобувачів вищої освіти, набуття ними комунікативних навичок та можливості розв'язувати практичні завдання на основі теоретичних знань. Інноваційні технології ґрунтуються на компетентнісному, професіографічному, діяльнісному, синергетичному та особисто-орієнтованому підходах.

Програма освітньої компоненти складається з одного модуля:

Модуль 1. Концептуальні засади створення та сучасні практики розвитку і функціонування Європейського Союзу.

Освітня компонента «Європейські студії» викладається на першому курсі, у 2 семестрі.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 120 годин 4 кредити ECTS.

Форма проведення занять: лекції, семінарські заняття, залік.

ТЕМАТИЧНИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ВИДАМИ РОБІТ

Назви тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Всього	У тому числі		
		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Самостійна робота
Модуль I. Концептуальні засади створення та сучасні практики розвитку і функціонування Європейського Союзу.				
Тема 1. Теоретичні засади європейських інтеграційних процесів та передумови створення ЄС.	12	2	2	8
Тема 2. Еволюційні етапи розвитку ЄС та його структурні інституції.	12	2	2	8
Тема 3. Європейська ідентичність та європейські цінності.	12	2	2	8
Тема 4. Економічні та соціальні аспекти розвитку ЄС	12	2	2	8
Тема 5. Безпекова політика Європейського Союзу: інформаційна, енергетична, екологічна.	12	2	2	8
Тема 6. Військова безпека ЄС. Виникнення і еволюція Північно-Атлантичного альянсу.	12	2	2	8
Тема 7. Політика ЄС в галузі освіти і культури.	12	2	2	8
Тема 8. Європейські міграційні процеси та розв'язання демографічних	12	2	2	8

проблем.				
Тема 9. Європейська інтеграція України та співробітництво з ЄС.	12	2	2	8
Тема 10. Україна – НАТО: стан, проблеми та перспективи.	12	2	2	8
Разом за модулем I	120	20	20	80
Усього годин	120	20	20	80

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Модуль 1. Концептуальні засади створення та сучасні практики розвитку і функціонування Європейського Союзу.

Тема 1. Теоретичні засади європейських інтеграційних процесів та передумови створення ЄС.

Післявоєнна Європа і «план Шумана». Поняття «комунітарний метод», його відмінність від методу міжурядового співробітництва. Виникнення і реалізація ідеї створення Європейського Союзу. Символи ЄС: прапор, гімн. Підписання документів щодо заснування Європейського Союзу. Створення Європейських співтовариств (Європейського співтовариства з вугілля та сталі, Європейського економічного співтовариства, Європейського співтовариства з атомної енергії) як провідний напрямок реалізації європейської інтеграції після Другої світової війни. Розвиток Європейських співтовариств у 1960-1980-х рр. Значення Єдиного європейського акта 1986 р. Ідея створення Європейського Союзу (ЄС) та її втілення у Маастрихтському договорі 1992 р. Реформування Союзу за Амстердамським (1997 р.) та Ніщьким (1999 р.) договорами. Хвилі розширення ЄС. Проект Договору про запровадження Конституції для Європи 2004 р., причини його провалу. Модернізація ЄС у зв'язку з набуттям чинності Лісабонського договору 2007 р.

Тема 2. Еволюційні етапи розвитку ЄС та його структурні інституції.

Загальна характеристика інституційної системи та інститутів Європейського Союзу. Генезис інституційної системи ЄС. Склад інституційної системи ЄС: інститути, органи, агенції. Джерела правового статусу інституційної системи ЄС. Визначення та різниця між статусом інститутів, органів, агенцій ЄС.

Європейський Парламент: склад і порядок формування, правовий статус депутатів, організаційна структура, повноваження, порядок роботи. Європейська Рада. Верховний представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Європейська Комісія. Органи та агенції Європейського Союзу

Особливості сучасної політичної системи ЄС. Законодавча і виконавча база ЄС. Правова та судова система ЄС.

Тема 3. Європейська ідентичність та європейські цінності.

Характер і направленість вектору процесів розвитку сучасної Європи. Активні процеси глобалізації, за якої відбувається форматування нових механізмів культуротворення, нової ієрархії локальних культур. Маркери

ідентичності. М. Фуко. Фрагментарність та трансформативність формування ідентичності. Творення наднаціональних європейських інституцій як основа європейської ідентичності. Е. Сміт. Створення культурного простору споріднених культур,

Базові цінності Європейського Союзу. конкретне практичне їх вираження у вигляді правових норм, закріплених у низці базових документів Ради Європи та Європейського Союзу. **«Хартія основних прав Європейського Союзу».** **Верховенство права. Рівність. Повага до людської гідності. Свобода. Демократія.**

Тема 4. Економічні та соціальні аспекти розвитку ЄС.

Єдиний ринок ЄС через стандартизовану систему законів, що діють у всіх державах-членах. Шенгенська зона. Політика ЄС щодо забезпечення вільного руху людей, товарів, послуг і капіталу, законодавчих актів про спільні питання справедливості й підтримки спільної торгової політики, сільського господарства та регіонального розвитку. Єврозона (валютний союз) для 19 держав-учасниць, що використовують євро як свою національну валюту. Фінансові структури. Бюджет ЄС. Економічний і соціальний комітет. Координація системи соціального забезпечення та охорони здоров'я держав-членів. Європейська соціальна хартія. Європейський комісар з питань рівності. Європейський інститут гендерної рівності.

Тема 5. Безпекова політика Європейського Союзу: інформаційна, енергетична, екологічна.

Законодавча влада у сфері енергетичної політики. Мережа законодавчих актів, що поширюється на всі сфери охорони навколишнього середовища, включаючи забруднення повітря, якість води, поводження з відходами, охорону природи та контроль за хімічними речовинами, промисловими небезпеками та біотехнологіями. Розвиток відновлювальної енергетики. Європейський інститут екологічної політики. Боротьба зі зміною клімату.

Тема 6. Військова безпека ЄС. Виникнення і еволюція Північно-Атлантичного альянсу

Політика нейтралітету та членство європейських держав у НАТО. Договір про заборону ядерної зброї. Ініціатива бойових груп ЄС. Військові структури ЄС: Європейське оборонне агентство, Супутниковий центр Європейського Союзу та Військовий штаб Європейського Союзу. Пропозиції щодо створення нового Європейського агентства прикордонної та берегової охорони.

Створення військово-політичного союзу та підписання Північноатлантичного договору у 1949 р. Принципи та роль НАТО у світі. Організаційна структура і політика прийняття рішень. Розширення альянсу. Військові операції та місії.

Співпраця поза межами Альянсу. Демократичні ініціативи НАТО. Діяльність та основні завдання Альянсу.

Тема 7. Політика ЄС в галузі освіти і культури.

Роль ЄС в підтримці національних урядів в галузі освіти. Болонський процес. Програма Еразмус. Рамкові програми ЄС в науковій сфері. Програми в галузі культури: «Культура 2000», захід «Європейський місячник культури», «Європейська столиця культури».

Тема 8. Європейські міграційні процеси та розв'язання демографічних проблем.

Агентства для координації поліцейського, прокурорського та імміграційного контролю в країнах-членах. Соціальні і гуманітарні аспекти європейської міграційної кризи 2015 р. Причини міграції в Європу. Правове регулювання міграційної політики ЄС в сучасних реаліях. Засоби протидії незаконній міграції в Європу. Демографічна криза у європейських країнах. Міжетнічні конфлікти як демографічна проблема.

Тема 9. Європейська інтеграція України та співробітництво з ЄС.

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС від 16 червня 1994 року. Європейська інтеграція як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України. Вступ України до СОТ. Інтеграція України в Болонський процес. Угода про асоціацію з ЄС. Заявка та план дій на членство в ЄС.

Тема 10. Україна – НАТО: стан, проблеми та перспективи

Умови набуття членства в НАТО. Співпраця України з Альянсом у 90-х рр. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 1997 р. XX ст. Співробітництво Україна-НАТО у 2001-2014 рр. Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України 2003 р. Офіційний лист трьох керівників України про її приєднання до Плану дій з членства в НАТО 2008 р. Сучасний стан відноси Україна-НАТО. План дій щодо членства (ПДЧ) в Північноатлантичному альянсі 2021 р.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ
Семінарське заняття №1
Теоретичні засади європейських інтеграційних процесів та передумови створення ЄС.

Мета: Сформувати комплексне розуміння ідейних, політичних та економічних передумов європейської інтеграції, а також оволодіти базовим теоретичним інструментарієм для аналізу об'єднувачих процесів у Європі.

План.

1. Післявоєнна Європа і «план Шумана».
2. Створення Європейських співтовариств.
3. Маастрихтський договір 1992 р. як втілення ідеї створення Європейського Союзу.
4. Реформування ЄС. Амстердамський (1997 р.) та Ніщський (1999 р.) договори.
5. Хвилі розширення ЄС.
6. Лісабонський договір 2007 р.

Теми рефератів:

1. Теоретичні підходи до європейської інтеграції: від функціоналізму до неофункціоналізму та теорії багаторівневого урядування.
2. Історико-політичні передумови створення Європейського Союзу: від післявоєнної інтеграції до Римських угод і формування європейських спільнот.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Від Європейської спільноти вугілля та сталі до політичного союзу: чому економічна інтеграція неминуче вимагає політичного об'єднання?
2. Європейська інтеграція: проект миру чи економічний прагматизм?
3. Подолання франко-німецького антагонізму: історичний урок примирення для сучасного світу

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Бородин І. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу // Наукові праці Національного авіаційного університету. К.: НАУ, 2020. № 3(56). С. 49-55.
2. Грубінко А. Європейський Союз після Врехіт: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
3. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
4. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські обереги, 2019. 155 с.
5. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
6. Костюченко Я. Правове регулювання відносин асоціації між Україною та Європейським Союзом Київ : КНУ, 2019. 448 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 // URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі // URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>.
9. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: Інтеграційні перспективи України / за ред. І .І. Жовква. К., 2007 // URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_10203-1522-1-30.pdf?070504093003.
10. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.
11. Левчук О. Економічні аспекти співробітництва України з країнами Європейського Союзу // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. №1(77) 2023 . С. 32-39.
12. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.
13. Палагнюк Ю. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.
14. Роль і місце України в перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки / уклад.: М. Сунгуровський [та ін.]. Київ : Центр Разумкова, 2022. 47 с.

15.Сакало О. Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf> .

16.Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ : Центр Разумкова, 2020. 99 с.

17.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони // ULR: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

18.Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами // ULR: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 .

19. Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ : Центр Разумкова, 2021. 120 с.

20.Хартія основних прав Європейського Союзу. (Ніцца, 7 грудня 2000 року) // ULR: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524

21.Цімболець Г. Соціально-економічні аспекти міграційної політики Європейського Союзу // Архіви. 2020. № 1(21). С. 118-129.

Додаткова:

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали XIX наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с.// https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

2. Бочарова Н. Сучасна стратегія інноваційного розвитку Європейського Союзу // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2010. № 1 (3). Том 2. С. 43-50.

3. Власенко Б. Політичні передумови створення Європейського Союзу. 2018 // International Electronic Scientific Journal “Science Online” <http://nauka-online.com/>

4. Горюнова Є. Євроінтеграція. Навч. посіб. Київ: Академія. 2013. 224 с.

5. Європейська інтеграція: Навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ, 2013. 464 с.

6. Європейський Союз: Історія і засади функціонування: навчальний посібник / В.В.Копійка, Т.І. Шинкаренко. 2-е вид., виправ. і доп. Київ, 2012. 759 с.

7. Зеленський В. 23.02.2023. Європейський союз буде з Україною до її перемоги, а Україна буде в ЄС – президент після засідання європейської ради

в Брюсселі. // <https://www.president.gov.ua/news/yevropejskij-soyuz-bude-z-ukrayinoyu-do-yiyi-peremogi-ukrayi-80897>

8. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна Київ : КНТ, 2019. 413 с.

9. Коваль Г. Лісабонський договір—перспектива для побудови багатовекторного Європейського Союзу // Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?. Матеріали науково-практичної конф. Миколаїв. 2019. С. 1-3.

10.Коваленко С. Стратегічне управління розвитком транскордонних кластерних систем: євро регіональний вимір Одеса :Нац. ун-т "Одеська морська академія", 2019. 681 с.

11.Кротюк Є. Східний напрям політики “нового сусідства” Європейського Союзу // Вісник Київського міжнародного університету. 2009. Вип. 4. С. 5-16.

12.Матюшенко І. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції. Навч. Посібник. Харків. 2015. 496 с.

13.Моїсєєв О. Наддержавність Європейського Союзу після набрання чинності Лісабонським договором. Міжнародне право. 2012. № 2. С. 55-64.

14.Сидорук Т. В. Лісабонський договір: Зміни та нововведення в інституційному устрої і праві ЄС. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.kytmu.edu.ua/vmv/v/10/08.htm>.

Інтернет-джерела:

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyyizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html

4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>

5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
↓

6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm

7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm

8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

Семінарське заняття № 2

Еволюційні етапи розвитку ЄС та його структурні інституції.

Мета: Розкрити історичну динаміку трансформації європейських спільнот у Європейський Союз та сформувати системне розуміння архітектури, повноважень і механізмів взаємодії ключових інституцій ЄС

План.

1. Концептуальні засади побудови інституційної системи Європейського Союзу.
2. Європейська Рада.
3. Європейський Парламент.
4. Європейська Комісія.
5. Правова та судова система ЄС.
6. Принципи та практика ухвалення рішень в ЄС.

Теми рефератів:

1. Від Європейської спільноти до глобального гравця: історичні етапи формування та трансформації ЄС.
2. Інституційний механізм ЄС: баланс сил та взаємодія ключових органів влади в сучасних реаліях.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Еволюція договорів: від економіки до політики.
2. Європейський Парламент: еволюція від консультативного органу до повноцінного співзаконодавця.

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Антонюк Н., Краєвська О. Інституційна структура Європейського Союзу: формальні та політичні межі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. № 4. С. 122–130.
2. Галіахметов І. Юридичні процедури прийняття рішень ЄС. *Київський часопис права*. 2026. № 1. С. 403–409.

3. Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
4. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
5. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські береги, 2019. 155 с.
6. Єгорова О., Рудік О. Трансформація ролі Європейського Парламенту в політиці Європейського Союзу в історичній ретроспективі. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 2(66). С. 86–92.
7. Кірик А. Реформування інституційної системи Європейського Союзу за Лісабонським договором. *Університетські наукові записки.* 2021. № 6 (84). С. 175–186.
8. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / ред. Г. Друзенко. Київ : «К.І.С.», 2010. 536 с.
9. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
10. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.
11. Теремецький В., Петренко А. Правова система Європейського Союзу: особливості, сучасні тенденції та методологічні засади нормопроектування в умовах адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС. *Наукові записки. Серія: Право.* 2025. № 18. С. 296–308.
12. European elections. *European Parliament.*
URL: <https://elections.europa.eu/en/>
13. History of the Court. *Court of justice of the European Union.*
URL: https://curia.europa.eu/site/jcms/d2_5100/en/history
14. McCormick J. Understanding the European Union : A Concise Introduction. London : MacMillan Education UK, 2017. 252 p.
15. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *EUR-Lex Access to European Union law.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Додаткова

1. Budgetary powers. *European Parliament.*
URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/parliaments-powers/budgetary-powers>
2. College of Commissioners. *European Commission.*
URL: https://commission.europa.eu/about/organisation/college-commissioners_en

3. Court of Justice of the European Union (CJEU). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_en
4. Departments and executive agencies. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies_en?page=1
5. European Commission. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en
6. European Council. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-council_en
7. European Council: 50 years of working together. *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/50-years-of-working-together/>
8. Strategic agenda 2024-2029. *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/strategic-agenda-2024-2029/>
9. Supervisory powers. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/parliaments-powers/supervisory-powers>
10. The Political groups of the European Parliament. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>

Интернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-es.html>
3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm

8. Представництво України при Європейському Союзі
<http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 3. ***Європейська ідентичність та європейські цінності.***

Мета: Сформувати поглиблене розуміння європейської ідентичності як складного соціокультурного та політичного феномену. Здійснити комплексний аналіз аксіологічного фундаменту ЄС, акцентуючи на безумовній повазі до людської гідності, захисті прав людини та утвердженні верховенства права. Розкрити практичний вимір європейських цінностей через забезпечення соціальної справедливості, гендерної рівності та побудови інклюзивного суспільства, вільного від будь-яких форм дискримінації.

План.

1. Поняття та критерії європейської ідентичності.
2. Сутність і складові європейської ідентичності.
3. Європейські цінності: захист прав людини.
4. Правосуддя та верховенство права.
5. Гендерна рівність.
6. Інвалідність та ейджизм.

Теми рефератів:

1. Формування європейської ідентичності в умовах глобалізаційних викликів ХХІ століття.
2. Свобода, демократія та верховенство права: трансформація європейських цінностей в епоху цифрових технологій.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Географія, релігія чи інституції: що сьогодні робить суспільство «європейським»?
2. Межі європейської толерантності: парадокс Карла Поппера
3. Верховенство права проти національного суверенітету
4. Проаналізуйте поняття «європейські цінності» на прикладі підручника 10 класу.
5. Війна в Україні як каталізатор європейської ідентичності: як боротьба за виживання змінила моральний компас Європи.

Обладнання: проєктор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Ажнюк Б. М. Мовна політика: національні цінності і європейська інтеграція // Вісник Національної академії наук України. 2021. № 6. С. 89-93. // <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/92>.
2. Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 07 лют. 1992 р. Текст зі змінами та допов. від 13 груд. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
3. Зміцнення прав людини та демократії. // <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/zmicznennya-prav/> 3 Грудня, 2021.
4. Європейський Союз. / А. О. Бояр (кер. авт. кол. ; Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
5. Ідентичність / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-13770>.
6. Кучма Л.О., Максимович К.Ю. Формування спільної ідентичності як фактор європейської інтеграції України // URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3283/2857>
7. Киридон А. Європейська ідентичність: структурування смислового простору // Європейські історичні студії. 2015. № 2. С. 26-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eis_2015_2_4.
8. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей // Юридичний вісник 2 (63) 2022. С. 48-55.
9. Пасісниченко В. Л., Пасісниченко І. М. Європейські цінності : історичні традиції та сучасні теоретичні конструкти // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2015. Вип. 2. С. 120–129.
10. Сакало О. Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення // Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>.
11. Сергієнко Т. І. Особливості формування політики ідентичності в сучасному Європейському Союзі: досвід для України // Науковий журнал «Політикус». 2023. Вип. 5. С. 87–91.

12.Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції // Наукові записки. 2005. Т. 45. С. 56-60. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/>

13.Центр громадянських свобод. Хартія Європейського Союзу про основоположні права // <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>

14.Шульга М. Критерії європейської ідентичності // Політичний менеджмент. 2010. № 2. С. 139–147.

15.Яковюк І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Академії правових наук України. 2009 р. №1(56). X. : Право, 2009. С. 55-64.

16.Юрчишин Н. Г. Права людини у праві Європейського Союзу // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 339-342. // <https://hdl.handle.net/11300/15108>.

Додаткова:

1. Аналітичний центр Адастра // <https://adastra.org.ua/blog/ponyattya-yevropejskoyi-identichnosti-ta-yiyi-znachennya-dlya-politiki-yes>

2. Громадська синергія. Стратегія ЄС щодо працевлаштування людей з інвалідністю // <https://www.civic-synergy.org.ua/articles-in-the-media/strate>

3. Європейські цінності і Україна. [Електронний ресурс]. URL: <http://newzz.in.ua/main/1148865159-yevropejski-cinnosti-i-krayina.html>

4. Мельник О.Г. Механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському Союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення // Юридичний науковий електронний журнал. 2022.№ 4. С. 40-44.

5. Council of Europe. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> Human rights. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheet>

Інтернет-джерела:

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>

2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html

4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 4

Економічні та соціальні аспекти розвитку ЄС.

Мета: Розкрити сутність економічної інтеграції ЄС та її нерозривний зв'язок із європейською соціальною моделлю. Сформувати розуміння того, як Європейський Союз досягає балансу між створенням висококонкурентного спільного ринку та забезпеченням високих стандартів соціального захисту, добробуту і територіальної згуртованості.

План.

1. Економічна та валютна політика
2. Внутрішній ринок.
3. Сільське господарство.
4. Соціальний вимір європейської інноваційної стратегії.
5. Охорона здоров'я

Теми рефератів:

1. Цифрова трансформація та зелений курс ЄС: синергія чи конфлікт економічних пріоритетів.
2. Демографічні зміни в країнах ЄС та їхній вплив на стійкість систем соціального захисту.
3. Соціально-економічні наслідки розширення ЄС: виклики та перспективи для інтеграції України.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Порівняльний аналіз соціальних стандартів: ЄС, США, Україна
2. Соціально-економічні критерії членства в ЄС: чи зможе економіка України вижити на європейському спільному ринку?

3. «Європа різних швидкостей»: чи можливо зберегти єдність ЄС в умовах глибокої економічної прізви між Північчю та Півднем?

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
2. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
3. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські обереги, 2019. 155 с.
4. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / ред. Г. Друзенко. Київ : «К.І.С.», 2010. 536 с.
5. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
6. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.
7. Липко Н. Оцінка теорії «оптимальних валютних зон» у Європейському Союзі. *Журнал європейської економіки*. 2023. № 1(84). С. 69–93.
8. Сіденко С. Соціальний вимір європейської інтеграції. *Демографія та соціальна економіка*. 2025. № 62(4). С. 3–22.
9. Черевко Н. Європейська соціальна хартія (переглянута) як фундаментальний документ забезпечення соціальних прав: історія та імплементація в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. № 32(1). С. 191–204.
10. A comprehensive approach to mental health. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/public-health/european-health-union/comprehensive-approach-mental-health_en
11. A pharmaceutical strategy for Europe. *European Commission*. URL: https://health.ec.europa.eu/medicinal-products/legal-framework-governing-medicinal-products-human-use-eu/pharmaceutical-strategy-europe_en
12. EU4Health programme 2021-2027 – a vision for a healthier European Union. *European Commission*. URL: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_en
13. European Economic and Social Committee (EESC). *European Union*. URL: <https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and->

[bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-economic-and-social-committee-eesc_en](#)

14. Free movement in harmonised and non-harmonised sectors. *European Commission*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/free-movement-sectors_en

15. New legislative framework. *European Commission*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/new-legislative-framework_en

16. Single market for services. *European Commission*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/services_en

Додаткова

1. Agricultural committees. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/committees-and-expert-groups/agricultural-committees_en

2. Economic and Monetary Union. *European Commission*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-monetary-union_en

3. Employment and social affairs. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/employment-and-social-affairs_en

4. European Central Bank (ECB). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-central-bank-ecb_en

5. European Institute for Gender Equality (EIGE). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_en

6. Free movement and residence. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/free-movement-and-residence_en

7. Free movement of capital. *European Commission*. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/free-movement-capital_en

8. Hadja Lahbib. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/about/organisation/college-commissioners/hadja-lahbib_en

9. Health crisis preparedness. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/public-health/european-health-union/health-crisis-preparedness_en

10. Schengen area. *European Commission*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen/schengen-area_en
11. Social protection & social inclusion. *European Commission*. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion_en
12. The common agricultural policy at a glance. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en
13. Vision for Agriculture and Food. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/vision-agriculture-and-food_en

Інтернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-ec.html>
3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 5

Безпекова політика Європейського Союзу: інформаційна, енергетична, екологічна.

Мета. Розкрити комплексний характер безпекової політики ЄС у невійськових сферах. Сформувати системне розуміння стратегій та механізмів, які використовує Європейський Союз для забезпечення енергетичної незалежності, подолання глобальних екологічних викликів та

захисту демократичного інформаційного простору від кіберзагроз і цілеспрямованої дезінформації.

План.

1. Енергетична політика ЄС.
2. Навколишнє середовище й екологічна політика.
3. Інформаційна безпека.

Теми рефератів:

1. Стратегії енергетичної безпеки ЄС у мінливому геополітичному кліматі: від диверсифікації імпорту до відновлюваної енергетики.
2. Інформаційна безпека Європейського Союзу: протидія дезінформації, гібридним загрозам та захист критичної цифрової інфраструктури.
3. Екологічний вимір європейської безпеки: Європейський зелений курс як інструмент мінімізації кліматичних ризиків.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Свобода слова чи інформаційна безпека: де проходить межа?
2. Енергетична безпека проти екологічних цілей.
3. Кліматичні зміни як рушій загроз для європейської безпеки

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Аналітичний центр Адастра. <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-politiki-bezpeki-yes-zbilshennya-avtonomiyi-chi-zberezhennya-prioritetu-nato>
2. Бараннік В. О. Стратегія енергетичної безпеки ЄС, як відповідь на сучасні гібридні загрози: висновки для України. Аналітична записка. // https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2018-02/energ_bezp-988e2.pdf
3. Грубінко, А. Особливості формування політики кібербезпеки Європейського Союзу: правові аспекти. // Актуальні проблеми правознавства. 2021. Вип. 1, № 1. С. 5-10
4. Екологічна безпека в Європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь (В. Кравців, П. Жук, Ю. Станіцький та ін.) Львів, 2020. 97 с.
5. Європейський Союз: навч. посіб. / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук та ін.]; Київ : ФОП Маслаков, 2020.
6. Європейський Союз й Україна: співпраця з метою зміцнення енергетичної безпеки // Платформа громадянського суспільства //

7. Золотарьова О., Лукаш Д. (2025). Енергетична безпека ЄС в умовах геополітичних змін. *Scientia fructuosa*. 163, 5. С. 80–92. DOI:[https://doi.org/10.31617/1.2025\(163\)05](https://doi.org/10.31617/1.2025(163)05).

8. Краснова Ю. А. Правове забезпечення екологічної безпеки в Європейському Союзі. // Південноукраїнський правничий часопис. 2020. С. 72.

9. Кузнецов О.М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах. // Інформація і право. 2021. № 1 (36). С. 106-113.

10.Маринів І. І. Безпекова політика Європейського Союзу // Право та інновації. 2020 № 1(29). С. 80-86.

11.Павленко І. І. Оцінка енергетичної надійності країн Європейського Союзу // Економіка і організація управління. 2020. № 1(37). С. 28-38.

12.Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір. Одеса, 2023. 304 с.

13.Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та Балтійських країн за умов полігібресії зовнішньої політики Російської Федерації // Політичні науки. 2020. Вип. 6. № 1. С. 1-6.

14.Турченко О. Г., Сурма А. С. Правові засади забезпечення екологічної політики та екологічної безпеки в ЄС. // Правничий часопис Донецького національного університету ім. Василя Стуса. 2025. № 2. С. 72-82.

15.Яковюк І. В., Ципищук К. В. Енергетична безпека Європейського Союзу та її значення для України. // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №. 10. С. 628.

16.Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції. / За ред. проф. В. І. Чужикова. 2014, Київ. 628 с.

17.Розвиток альтернативних (чистих) джерел енергії: досвід ЄС / М. Д. Домашенко та ін. // БізнесІнформ. 2021. №4. С. 48-53.

Додаткова:

1. Впровадження Спільної безпекової та оборонної політики ЄС у 2020 році – звіт Європейського Парламенту. Представництво ЄС в Україні. // <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>.

2. Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України: Збірник тез Міжнародної практичної конференції (16 травня 2019 р., м. Київ). Київ, 2019.386.

3. Запорожець О.Ю. Політика Європейського Союзу в сфері інформаційної безпеки. // Актуальні проблеми міжнародних відносин Київ. 2009. Вип. 87. Ч. 2. С. 36 – 45.

4. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_575

5. Куренда Л. Д. Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу // Правова інформатика. 2011. № 3-4(31). С. 36-42.

6. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal // <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmgsites/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

7. Глущенко А. Інституційне забезпечення розвитку «зеленої економіки»: досвід країн ЄС. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52), 167-172. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-23>.

8. Екологічна політика та технічне регулювання Європейського Союзу: навч. посіб. / І.Л. Якименко, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов. 2022. Київ: НУХТ. 157 с.

9. Програма ЄС LIFE – Програма дій з довкілля та клімату. <https://eko.adm-pl.gov.ua/lifeprogr.htm>

10.Троян С. С. Інформаційно-безпекова політика Європейського Союзу. 2019. С. 28-32 // <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/43324>

11.Ямненко Т. М., Григорович М. В. (2022). Стратегічні дії європейського Союзу щодо зміни клімату: інтеграційні перспективи України. *Юридичний вісник*. № 4 (45). С. 38.

Інтернет-джерела:

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html

4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>

5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>

1
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm

7. Представництво Європейського Союзу в Україні
http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm

8. Представництво України при Європейському Союзі
<http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 6 ***Військова безпека ЄС. Виникнення і еволюція Північно-Атлантичного альянсу.***

Мета: Сформувати комплексне розуміння еволюції, правових засад та сучасних механізмів Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Здійснити критичний аналіз трансформації Європейського Союзу як глобального безпекового актора, розкрити сутність сучасних оборонних ініціатив (зокрема PESCO) та дослідити специфіку стратегічного партнерства ЄС із Північноатлантичним альянсом (НАТО) у забезпеченні євроатлантичної безпеки.

План.

1. Формування спільної політики безпеки і оборони ЄС у післявоєнний період.
2. Законодавча база створення спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС.
3. Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Програма PESCO.
4. Участь ЄС у союзницьких безпекових структурах.

Теми рефератів:

1. Від Холодної війни до сучасних загроз: історична трансформація НАТО та її вплив на європейську безпеку.
2. Військова безпека Європейського Союзу: формування спільної політики оборони та архітектура взаємодії з НАТО.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. «Стратегічна автономія» ЄС: геополітична ілюзія чи життєва необхідність?
2. Європейський військово-промисловий комплекс: виклики стандартизації та подолання роздробленості.

Обладнання: проєктор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції : колективна монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. 508 с.

2. Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.

3. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.

4. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські береги, 2019. 155 с.

5. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Грані*. 2023. № 26(5). С. 19–25.

6. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / ред. Г. Друзенко. Київ : «К.І.С.», 2010. 536 с.

7. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.

8. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.

9. Шамраєва В. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2022. № 29. С. 369–377.

10. European Union Satellite Centre. *SatCen*.
URL: <https://www.satcen.europa.eu/>

11. NATO's purpose. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/natos-purpose>

12. The European Union Military Staff (EUMS). *European Union*.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eums_en

Додаткова

1. About. *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*.
URL: <https://www.pesco.europa.eu/about/>

2. Binding commitments. *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*.
URL: <https://www.pesco.europa.eu/binding-commitments/>

3. Founding treaty. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/founding-treaty>
4. History and timeline of the CSDP. *European Union*.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/history-and-timeline-csdp_en
5. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/01/10/joint-declaration-on-eu-nato-cooperation>
6. Questions & Answers: the new European Border and Coast Guard Agency. *European Commission*.
URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_16_3308
7. Relations with the European Union. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-the-european-union>
8. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. 2016. 56 p.
9. The common security and defence policy. *European Union*.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-security-and-defence-policy_en
10. The EU Global Strategy – Year 1. *European Union*.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eu-global-strategy/eu-global-strategy---year-1_en

Інтернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-ec.html>
3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 7.

Політика ЄС в галузі освіти і культури.

Мета: Розкрити сутність і значення політики ЄС у сферах освіти, молодіжної політики та культури як ключових інструментів поглиблення інтеграції та формування спільної європейської ідентичності. Сформувані комплексне розуміння архітектури Європейського простору вищої освіти (Болонського процесу), інструментів підтримки молоді та ролі культурного розмаїття як об'єднавчого чинника Європи.

План.

1. Організаційні та правові питання розвитку освіти.
2. Болонська декларація.
3. Програми допомоги в розвитку освіти.
4. Молодіжна політика ЄС.
5. Культура як чинник розвитку інтеграційних процесів у Європі.

Теми рефератів:

1. Програма Erasmus+ як інструмент освітньої інтеграції та мобільності в Європейському Союзі.
2. Програма «Креативна Європа» та захист культурного розмаїття в політиці ЄС.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Болонська система в Україні: реальна інтеграція чи бюрократична формальність?
2. Культурна політика ЄС: спільна ідентичність чи загроза національній самобутності?
3. Безперервна освіта як економічна необхідність в Європі XXI століття

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Гаєвська Л. А., Шульга Н. Д. Досвід Європейського Союзу щодо формування й реалізації освітньої політики як головного важеля соціально-економічного розвитку країн // Вісник післядипломної освіти. 2017. Вип. 4-5. С. 9-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpoupra_2017_4-5_4.

2. Європейський Союз: навч. посіб. /За ред. А. Бояра. Київ, 2020. 600 с.
3. Забіяка, І. М. Становлення та реалізація освітньої політики

4. Європейського Союзу // Академічні студії. 2024. (3), 27–32. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.3.4>
5. Когут С. Політика Європейського Союзу в галузі освіти та професійної підготовки фахівців на етапі активізації процесу євроінтеграції Польщі.
6. Костиця І. О., Шевченко М. І., Янченко Н. М. Місце культурної політики в суспільно-політичних процесах ЄС // Культура і сучасність. 2021. № 3. С. 10-14.
7. Котляр О. І., Маринів І. І., Трагнюк О. Я. Співробітництво держав-членів Європейського Союзу у сфері охорони культурних цінностей: становлення та розвиток. // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Вип. 75. Ч. 3. С. 179-184. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.29>
8. Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації. // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. 2011. Вип. 28. С. 53-65.
9. Сергієнко Т. Основні тенденції розвитку освіти у країнах Європейського Союзу. // Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти. 2024. № 4. С. 434-440.
10. Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 81-86.

Додаткова:

1. Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія. Чернігів, 2022. 468 с.
2. Приходько Л. Культурна політика Комісії Європейського Союзу. Архіви України. 2020. № 3. С. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_3_3.
3. Хоружий Г. Європейська політика вищої освіти. Полтава, 2016. 384 с.

Інтернет-джерела:

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyyizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. Європейський Союз // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/lhtml>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 8.

Європейські міграційні процеси та розв'язання демографічних проблем.

Мета: Сформувати комплексне розуміння міграційних та демографічних процесів як ключових чинників соціально-економічної та політичної трансформації сучасної Європи. Розкрити вплив глобалізації на інтенсифікацію міграції, проаналізувати виклики демографічного старіння ЄС, а також дослідити соціокультурні та політичні наслідки міграційних хвиль для європейської єдності, політики мультикультуралізму та системи захисту прав людини.

План.

1. Сутність поняття та історія міграційних процесів.
2. Вплив глобалізації на міграційні процеси.
3. Соціокультурні трансформації та політичні наслідки міграційних процесів у ЄС.

Теми рефератів:

1. Міграційна політика ЄС як інструмент подолання демографічної кризи: виклики інтеграції та економічний ефект.
2. Сучасні міграційні тренди в Європі: гуманітарні аспекти, криза біженців та роль української міграції.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Міграційна криза 2015 року та українська хвиля 2022 року: подвійні стандарти чи об'єктивна різниця?
2. Політика мультикультуралізму в Європі: еволюція, криза чи трансформація?
3. Демографічне майбутнє України крізь призму європейського досвіду.

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Алексеєва Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 24. Частина 1. С. 10-13.
2. Андрейко В. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. Науковий вісник Ужгородського університету. 2019. Вип. 2(41). С. 134-142.
3. Білошицький С. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Вип. 4-5 (72-73). С. 328-340.
4. Бойчук Д. С., Гроза Д. В. Міграційні кризи як виклики безпеці ЄС: історія розвитку та сьогодення // Право та інновації. 2023. № 1 (41). С. 96-104. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1\(41\)-14](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1(41)-14)
5. Вишневецька А. Петренко К. Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі. // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2022. № 23. С. 34-39. DOI: 10.20535/2307-5651.23.2022.264626.
6. Грубінко А. Визначальні тренди міграційної політики Євросоюзу в умовах новітніх викликів регіональній безпеці: політико-правові аспекти // Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 4 (24). С. 6-12.
7. Дручек О. В., Яра О. С., Глобенко І. О. Міграційні процеси та міграційна політика у державах-членах ЄС: історія, сучасні тенденції правового регулювання // Право та державне управління. 2024. № 2. С. 299-307.
8. Кудирко Л. П., Ущапівська М. Сучасні тенденції міграційних процесів у країнах Європейського Союзу // Економічний простір. 2025. № 202. С. 166-172. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.202.166-172>
9. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. К.: НІСД, 2014. 48 с. // https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68fld.pdf

10. Тараненко, Г. (2021). Міграційна криза ЄС як виклик європейській регіональній безпеці // Політологічний вісник. Вип. 86. С. 210-224.

Додаткова:

1. Денисюк П. Д. Основні тенденції міграційних процесів країн Європи. Юридичний науковий електронний журнал 2021. № 4. С. 318-321. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/77>.

2. Демографічні процеси. Аналітична довідка ООН // https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf.

3. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу // Підприємництво, господарство і право, 2021. № 1. С. 276-281.

4. Заставецька, Л. Б., Зеленська, Л. І., Семененко, О. О., & Заставецький, Т. Б. (2025). Аналіз сучасних міграційних процесів у країнах ЄС. Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio, (3), 15–27. <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-3-2>.

5. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. Київ: Довіра, 1998. 912 с.

6. Цевух Ю. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України : навч.-метод. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 140 с.

Інтернет-джерела:

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>

2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html

4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>

5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>

1
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm

7. Представництво Європейського Союзу в Україні
http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm

8. Представництво України при Європейському Союзі
<http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 9 ***Європейська інтеграція України та співробітництво з ЄС.***

Мета: Сформувати системне розуміння еволюції відносин між Україною та Європейським Союзом, починаючи від формування зовнішньополітичних пріоритетів у 1990-х роках до набуття статусу кандидата та початку переговорів про вступ. Розкрити політичні, економічні та правові аспекти євроінтеграційного курсу України, проаналізувавши ключові етапи, виклики та досягнення на шляху до повноправного членства в ЄС.

План.

1. Формування зовнішньої політики України у 90-х рр. ХХ ст.
2. Інтеграція України у європейські структури на початку 2000-х рр.
3. Підписання Україною Угоди про асоціацію та вступ до ЄС.

Теми рефератів:

1. Шлях України до членства в ЄС: виклики, досягнення та перспективи інтеграції в умовах сучасних геополітичних змін.
2. Економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом: роль Угоди про асоціацію та поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ)

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Угода про асоціацію 2014 року: економічний документ чи цивілізаційний маніфест?
2. «Втома від розширення» ЄС та український контекст.
3. Дорожня карта реформ: шлях від кандидата до члена ЄС.
4. Що Україна принесе в Європейський Союз: аналіз потенціалу (економічного, безпекового, демографічного).

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Артёмов І., Віднянський С. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.) : монографія. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 284 с.
2. Бахрушин В., Рашкевич Ю. Законодавчі основи запровадження положень та інструментів Болонського процесу – Європейського простору вищої освіти. *Болонський процес в Україні 2005–2020: досягнення, виклики та перспективи*. 2020. С. 4–6.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
4. Вахудова А. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2009. 379 с.
5. Віднянський С. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. № 31. С. 10–37.
6. Віднянський С., Мартинов А. Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006 рр.). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 32–51.
7. Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
8. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
9. Дурман О. Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 68. С. 22–29.
10. Європейський Союз : навч. посіб. / А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
11. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські обереги, 2019. 155 с.
12. Комарницький Д. Участь України в міжнародних економічних організаціях як адміністративно-правова форма державної підтримки експорту. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 468–473.
13. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
14. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.

15. Кульчицький С., Міщенко М. Україна на порозі об'єднаної Європи: монографія. Київ : Центр Разумк., 2018. 234 с.

16. Тодоров І. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.): дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2007. 393 с.

Додаткова

1. Плани дій Ради Європи для України. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini>

2. Ukraine's path towards EU accession. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_en

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

4. План дій «Україна – Європейський Союз»: План Європейського Союзу від 12.02.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text

5. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верхов. Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII : станом на 20 лип. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

6. Mackinder H. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*. 1904. P. 421–437.

Інтернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>

2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyyizd-zakordon/krajiny-ec.html>

3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html

4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>

5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>

1
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm

7. Представництво Європейського Союзу в Україні
http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm

8. Представництво України при Європейському Союзі
<http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>

9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Семінарське заняття № 10

Україна – НАТО: стан, проблеми та перспективи.

Мета: Сформувати системне розуміння еволюції відносин між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), починаючи від встановлення перших контактів у 1990-х роках до стратегічного курсу на повноправне членство в умовах повномасштабної російської агресії. Проаналізувати геополітичні, безпекові та внутрішньополітичні чинники, що впливали на темпи євроатлантичної інтеграції, а також розкрити сучасний стан практичного співробітництва. Визначити перешкоди та перспективи вступу України до Альянсу.

План.

1. Україна в умовах розширення блоку НАТО у 1991–1999 рр.
2. Реалізація атлантичної інтеграції в 2000–2025 рр.

Теми рефератів:

1. Еволюція відносин України та НАТО в умовах повномасштабної війни: від особливого партнерства до прискореної інтеграції.
2. Проблеми та перспективи євроатлантичної інтеграції України: безпекові виклики та повоєнна архітектура Європи.

Питання для обговорення/самостійної роботи:

1. Стаття 5 Вашингтонського договору: магічний щит чи простір для інтерпретацій?
2. Багатовекторність зовнішньої політики України у 1990-х роках: прагматизм молодій державі чи стратегічна помилка?

Обладнання: проектор, ноутбук/телевізор, презентація матеріалу.

Рекомендована література

Основна:

1. Артёмов І., Віднянський С. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014-2022 рр.): монографія. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 284 с.
2. Бень Я. Євроатлантична інтеграція України: темпоральна дискретність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5-6. С. 158–162.
3. Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
4. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
5. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські обереги, 2019. 155 с.
6. Кордон М В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
7. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.
8. Політика «відкритих дверей» та План дій щодо членства в НАТО. (2019). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/politika-vidkritih-dverej-ta-plan-dij-shchodo-chlenstva-v-nato>
9. Тодоров І. Євроатлантична інтеграція України. Історія та сучасність: навчальний посібник. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2022. 376 с.

Додаткова

1. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / ред. В. Смолій. Київ : Ніка-Центр, 2016. 796 с.
2. Ми робимо свій визначальний крок, підписуючи заявку України на вступ у пришвидшеному порядку до НАТО – звернення Президента Володимира Зеленського. (2022). *Офіс Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-robimo-svij-viznachalnij-krok-pidpisuyuchi-zayavku-ukrayi-78173>
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
4. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верхов. Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII : станом на 20 лип. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

5. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору: Хартія Україна від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text

6. Хронологія відносин Україна – НАТО. (2019). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato>

7. Relations with Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine?selectedLocale=en>

Інтернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyuzd-zakordon/krajiny-es.html>
3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.htm>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

ПРИНЦИПИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Ринок праці сучасного інформаційного суспільства ставить завдання підготовки спеціалістів високої кваліфікації, які здатні працювати з великими обсягами інформації, мають навички самостійної роботи, володіють новітніми технологіями в інформаційно-комунікаційній сфері. Навики самостійної роботи здобувачі вищої освіти отримують при вивченні навчальних дисциплін. Оволодіння ними дозволяє постійно поглиблювати свої знання, розширювати світогляд, розвивати вміння критично мислити та аналізувати отриману інформацію.

При підготовці до семінарського заняття передбачено виконання наступних завдань:

- використання лекційного матеріалу, що пов'язаний з темою семінару;
- підготовка коротких узагальнюючих тез за темою семінару;
- обрання питання для підготовки і виступу;
- опрацювання рекомендованої літератури, інших джерел, зокрема інтернет-ресурсів;
- складання плану та коротких тез для виступу, за необхідності підготовка цитат з наукової літератури, аудіо та відео матеріалів;
- визначення не зовсім зрозумілих в контексті загальної теми окремих питань чи понять і пошук відповіді на них; написання коротких дефініцій, загальних висновків.

Підготовка питань для самостійного опрацювання передбачає:

- ознайомлення з поданими на семінарське заняття питаннями та вибір котрогось для самостійного опрацювання;
- визначення із списку рекомендованої літератури та інших джерел позицій, необхідних для підготовки;
- у разі потреби пошук цитат, висловлювань, ілюстрацій, що підкреслюють розуміння та визначають сутність проблеми;
- написання конспекту, тез з коротким викладом змісту питання.

Питання для самостійного опрацювання, що містяться в кожному семінарському завданні як додаткові, розглядаються при їх підготовці студентами на семінарському занятті і включені до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, екзамену).

Підготовка реферату. Реферат є одним з перших і простих видів науково-дослідних робіт, який закріплює здобуті в процесі вивчення дисципліни знання та навички і є формою їх контролю. Підготовлений студентами реферат вказує на рівень опанування основних понять та положень з визначеної тематики, демонструє знання відповідної тематичної літератури, аналітичні навички та вміння робити узагальнення і самостійні висновки, дотримання вимог до написання такого виду робіт. Написання

реферату передбачає розкриття конкретної проблеми, внесення елементів новизни в узагальнення та його прикладний характер.

При написанні реферату завданнями є:

- визначення стану розробки обраної проблеми в історіографії;
- вивчення кола джерел, відповідних інформаційних та статистичних матеріалів, що стосується теми реферату та їх аналітична обробка;
- логічний, послідовний, аргументований виклад матеріалу.

Студент самостійно обирає тему для реферату із переліку, запропонованого до кожного семінарського заняття. Після оформлення реферату відповідно до визначених вимог, із дотриманням його структури, він здається на перевірку викладачу.

При підготовці до підсумкового контролю (**тестування, модульних контрольних робіт, заліку**) з освітньої компоненти необхідно:

- ознайомлення з переліком питань підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, екзамену);
- використання конспекту лекцій, самостійної роботи, планів, підготовлених студентами в процесі підготовки до семінарських занять та питань, що виносилися на самостійне опрацювання;
- опрацювання основної літератури, в разі потреби – залучення джерел із переліку додаткової та інтернет-ресурсів;
- розуміння рівня засвоєння тем і матеріалу, його повтор, у разі потреби.

Питання, які виносяться на самостійне опрацювання.

1. Семінарське заняття №1. Процес створення Європейського Союзу

1. Від Європейської спільноти вугілля та сталі до політичного союзу: чому економічна інтеграція неминуче вимагає політичного об'єднання?
2. Європейська інтеграція: проєкт миру чи економічний прагматизм?
3. Подолання франко-німецького антагонізму: історичний урок примирення для сучасного світу

2. Семінарське заняття №2. Інституційна система Європейського Союзу

1. Еволюція договорів: від економіки до політики.
2. Європейський Парламент: еволюція від консультативного органу до повноцінного співзаконодавця.

3. Семінарське заняття №3. Європейська ідентичність та європейські цінності

1. Географія, релігія чи інституції: що сьогодні робить суспільство «європейським»?
2. Межі європейської толерантності: парадокс Карла Поппера
3. Верховенство права проти національного суверенітету

4. Проаналізуйте поняття «європейські цінності» на прикладі підручника 10 класу.

5. Війна в Україні як каталізатор європейської ідентичності: як боротьба за виживання змінила моральний компас Європи.

4. Семінарське заняття №4. Економічні та соціальні аспекти розвитку Європейського Союзу

1. Порівняльний аналіз соціальних стандартів: ЄС, США, Україна

2. Соціально-економічні критерії членства в ЄС: чи зможе економіка України вижити на європейському спільному ринку?

3. «Європа різних швидкостей»: чи можливо зберегти єдність ЄС в умовах глибокої економічної прірви між Північчю та Півднем?

5. Семінарське заняття №5. Безпекова політика Європейського Союзу: енергетична, екологічна, інформаційна

1. Свобода слова чи інформаційна безпека: де проходить межа?

2. Енергетична безпека проти екологічних цілей.

3. Кліматичні зміни як рушій загроз для європейської безпеки

6. Семінарське заняття №6. Спільна зовнішня політика та військова безпека ЄС

1. «Стратегічна автономія» ЄС: геополітична ілюзія чи життєва необхідність?

2. Європейський військово-промисловий комплекс: виклики стандартизації та подолання роздробленості.

7. Семінарське заняття №7. Політика ЄС в галузі освіти і культури

1. Болонська система в Україні: реальна інтеграція чи бюрократична формальність?

2. Культурна політика ЄС: спільна ідентичність чи загроза національній самобутності?

3. Безперервна освіта як економічна необхідність в Європі XXI століття.

8. Семінарське заняття №8. Європейські міграційні процеси та розв'язання демографічних проблем

1. Міграційна криза 2015 року та українська хвиля 2022 року: подвійні стандарти чи об'єктивна різниця?

2. Політика мультикультуралізму в Європі: еволюція, криза чи трансформація?

3. Демографічне майбутнє України крізь призму європейського досвіду.

9. Семінарське заняття №9. Європейська інтеграція України та співробітництво з ЄС.

1. Угода про асоціацію 2014 року: економічний документ чи цивілізаційний маніфест?

2. «Втома від розширення» ЄС та український контекст.

3. Дорожня карта реформ: шлях від кандидата до члена ЄС.
4. Що Україна принесе в Європейський Союз: аналіз потенціалу (економічного, безпекового, демографічного).

10. Семінарське заняття №10. Україна – НАТО: стан, проблеми, перспективи.

1. Стаття 5 Вашингтонського договору: магічний щит чи простір для інтерпретацій?

2. Багатовекторність зовнішньої політики України у 1990-х роках: прагматизм молодій державі чи стратегічна помилка?

Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

Вимоги до заліку:

1. Знання теоретичного матеріалу з курсу «Європейські студії».
2. Виконання всіх визначених завдань, отримання оцінок за всі теми, винесені на семінарські заняття.
3. Написання підсумкової модульної роботи.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Поточний контроль проводиться під час проведення семінарських занять у формі усного опитування. Враховується перевірка та оцінювання студентських рефератів та есе. Аудиторна модульна контрольна робота є формою модульного контролю та містить як теоретичні питання, так і тестові та творчі завдання, з наявністю окремого варіанта для кожного студента академічної групи. Всі завдання модульної контрольної роботи виконуються здобувачем освіти в письмовій формі впродовж лекційної години.

Підсумкова модульна контрольна робота та залік є формою підсумкового контролю.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ»

1. Післявоєнна Європа і «план Шумана».
2. Створення Європейських співтовариств.
3. Маастрихтський договір 1992 р. як втілення ідеї створення Європейського Союзу.
4. Реформування ЄС. Амстердамський (1997 р.) та Ніццький (1999 р.) договори.
5. Хвилі розширення ЄС.
6. Лісабонський договір 2007 р.

7. Концептуальні засади побудови інституційної системи Європейського Союзу.
 8. Європейська Рада.
 9. Європейський Парламент.
 10. Європейська Комісія.
 11. Правова та судова система ЄС.
 12. Поняття та критерії європейської ідентичності.
 13. Сутність і складові європейської ідентичності.
 14. Європейські цінності: захист прав людини.
 15. Правосуддя та верховенство права.
 16. Гендерна рівність.
 17. Інвалідність та ейджизм.
 18. Економічна та валютна політика
 19. Внутрішній ринок.
 20. Сільське господарство.
 21. Соціальний вимір європейської інноваційної стратегії.
 22. Охорона здоров'я.
 23. Енергетична політика ЄС.
 24. Навколишнє середовище й екологічна політика.
 25. Інформаційна безпека.
 26. Формування спільної політики безпеки і оборони ЄС у післявоєнний період.
 27. Законодавча база створення спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС.
 28. Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.
- Програма PESCO.
29. Участь ЄС у союзницьких безпекових структурах.
 30. Організаційні та правові питання розвитку освіти.
 31. Болонська декларація.
 32. Програми допомоги в розвитку освіти.
 33. Молодіжна політика ЄС.
 34. Культура як чинник розвитку інтеграційних процесів у Європі.
 35. Сутність поняття та історія міграційних процесів.
 36. Вплив глобалізації на міграційні процеси.
 37. Соціокультурні трансформації та політичні наслідки міграційних процесів у ЄС.
 38. Формування зовнішньої політики України у 90-х рр. XX ст.
 39. Інтеграція України у європейські структури на початку 2000-х рр.

40. Підписання Україною Угоди про асоціацію та вступ до ЄС.
41. Україна в умовах розширення блоку НАТО у 1991–1999 рр..
42. Реалізація атлантичної інтеграції в 2000-2014 рр.
43. Співпраця з НАТО на сучасному етапі.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою» https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним, модульним та підсумковим контролюми.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ЄКТС	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
<i>Відмінно</i>	<i>Зараховано</i>	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
<i>Добре</i>		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
		64-73	D	непогано, але зі значною кількістю недоліків
<i>Задовільно</i>		60-63	E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
<i>Незадовільно</i>	<i>Незараховано</i>	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Ажнюк Б. М. Мовна політика: національні цінності і європейська інтеграція // Вісник Національної академії наук України. 2021. № 6. С. 89-93. // <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/92>.
2. Алексеева Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 24. Частина 1. С. 10-13.
3. Аналітичний центр Адастра. <https://adastra.org.ua/blog/transformaciya-politiki-bezpeki-yes-zbilshennya-avtonomiyi-chi-zberezhennya-prioritetu-nato>
4. Андрейко В. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. Науковий вісник Ужгородського університету. 2019. Вип. 2(41). С. 134-142.
5. Антонюк Н., Краєвська О. Інституційна структура Європейського Союзу: формальні та політичні межі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. № 4. С. 122–130.
6. Артёмов І., Віднянський С. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014-2022 рр.) : монографія. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 284 с.
7. Баранник В. О. Стратегія енергетичної безпеки ЄС, як відповідь на сучасні гібридні загрози: висновки для України. Аналітична записка. // https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2018-02/energ_bezp-988e2.pdf
8. Бахрушин В., Рашкевич Ю. Законодавчі основи запровадження положень та інструментів Болонського процесу – Європейського простору вищої освіти. *Болонський процес в Україні 2005–2020: досягнення, виклики та перспективи*. 2020. С. 4–6.
9. Бень Я. Євроатлантична інтеграція України: темпоральна дискретність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5-6. С. 158–162.
10. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
11. Білошицький С. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Вип. 4-5 (72-73). С. 328-340.
12. Бойчук Д. С., Гроза Д. В. Міграційні кризи як виклики безпеці ЄС: історія розвитку та сьогодення // *Право та інновації*. 2023. № 1 (41). С. 96-104. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1\(41\)-14](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1(41)-14)
13. Бородін І. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу // Наукові праці Національного авіаційного університету. К.: НАУ, 2020. № 3(56). С. 49-55.
14. Вахудова А. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму. Київ : Вид. дім «Києво-Могил. акад.», 2009. 379 с.

15.Вишнеvsька А. Петренко К. Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі. // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2022. № 23. С. 34-39. DOI: 10.20535/2307-5651.23.2022.264626.

16.Віднянський С. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. № 31. С. 10–37.

17.Віднянський С., Мартинов А. Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006 рр.). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 32–51.

18.Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції : колективна монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. 508 с.

19.Гаєvsька Л. А., Шульга Н. Д. Досвід Європейського Союзу щодо формування й реалізації освітньої політики як головного важеля соціально-економічного розвитку країн // Вісник післядипломної освіти. 2017. Вип. 4-5. С. 9-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpoupra_2017_4-5_4.

20.Галіахметов І. Юридичні процедури прийняття рішень ЄС. *Київський часопис права*. 2026. № 1. С. 403–409.

21.Грубінко А. Визначальні тренди міграційної політики Євросоюзу в умовах новітніх викликів регіональній безпеці: політико-правові аспекти // Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 4 (24). С. 6-12.

22.Грубінко А. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.

23.Грубінко, А. Особливості формування політики кібербезпеки Європейського Союзу: правові аспекти. // Актуальні проблеми правознавства. 2021. Вип. 1, № 1. С. 5-10

24.Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

25.Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 07 лют. 1992 р. Текст зі змінами та допов. від 13 груд. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text

26.Дручек О. В., Яра О. С., Глобенко І. О. Міграційні процеси та міграційна політика у державах-членах ЄС: історія, сучасні тенденції правового регулювання // Право та державне управління. 2024. № 2. С. 299-307.

27.Дурман О. Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 68. С. 22–29.

28.Екологічна безпека в Європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь (В. Кравців, П. Жук, Ю. Станіцький та ін.) Львів, 2020. 97 с.

- 29.Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.). Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
- 30.Європейський Союз й Україна: співпраця з метою зміцнення енергетичної безпеки // Платформа громадянського суспільства // https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/reportenergy_ukr.pdf
- 31.Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Мавійчука ; Рівне : Волинські береги, 2019. 155 с.
- 32.Європейського Союзу // Академічні студії. 2024. (3), 27–32. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.3.4>
- 33.Сгорова О., Рудік О. Трансформація ролі Європейського Парламенту в політиці Європейського Союзу в історичній ретроспективі. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 2(66). С. 86–92.
- 34.Забіяка, І. М. Становлення та реалізація освітньої політики
- 35.Зміцнення прав людини та демократії. // <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/zmicznennya-prav/> 3 Грудня, 2021.
- 36.Золотарьова О., Лукаш Д. (2025). Енергетична безпека ЄС в умовах геополітичних змін. *Scientia fructuosa*. 163, 5. С. 80–92. DOI:[https://doi.org/10.31617/1.2025\(163\)05](https://doi.org/10.31617/1.2025(163)05).
- 37.Ідентичність / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-13770>.
- 38.Киридон А. Європейська ідентичність: структурування смислового простору // Європейські історичні студії. 2015. № 2. С. 26-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eis_2015_2_4.
- 39.Кірик А. Реформування інституційної системи Європейського Союзу за Лісабонським договором. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 175–186.
- 40.Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Грані*. 2023. № 26(5). С. 19–25.
- 41.Когут С. Політика Європейського Союзу в галузі освіти та професійної підготовки фахівців на етапі активізації процесу євроінтеграції Польщі.
- 42.Комарницький Д. Участь України в міжнародних економічних організаціях як адміністративно-правова форма державної підтримки експорту. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 468–473.
- 43.Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 // ULR: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

44. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / ред. Г. Друзенко. Київ : «К.І.С.», 2010. 536 с.
45. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі // URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>.
46. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 171 с.
47. Костиця І. О., Шевченко М. І., Янченко Н. М. Місце культурної політики в суспільно-політичних процесах ЄС // Культура і сучасність. 2021. № 3. С. 10-14.
48. Костюченко Я. Правове регулювання відносин асоціації між Україною та Європейським Союзом Київ : КНУ, 2019. 448 с.
49. Котляр О. І., Маринів І. І., Трагнюк О. Я. Співробітництво держав-членів Європейського Союзу у сфері охорони культурних цінностей: становлення та розвиток. // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Вип. 75. Ч. 3. С. 179-184. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.29>
50. Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації. // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. 2011. Вип. 28. С. 53-65.
51. Краснова Ю. А. Правове забезпечення екологічної безпеки в Європейському Союзі. // Південноукраїнський правничий часопис. 2020. С. 72.
52. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: Інтеграційні перспективи України / за ред. І .І. Жовква. К., 2007 // URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_10203-1522-1-30.pdf?070504093003.
53. Кудирко Л. П., Ущипівська М. Сучасні тенденції міграційних процесів у країнах Європейського Союзу // Економічний простір. 2025. № 202. С. 166-172. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.202.166-172>
54. Кузнецов О.М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах. // Інформація і право. 2021. № 1 (36). С. 106-113.
55. Кульчицький С. В. Україна на порозі об'єднаної Європи / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2018. 232 с.
56. Кульчицький С., Міщенко М. Україна на порозі об'єднаної Європи: монографія. Київ : Центр Разумк., 2018. 234 с.
57. Кучма Л.О., Максимович К.Ю. Формування спільної ідентичності як фактор європейської інтеграції України // URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3283/2857>

58.Левчук О. Економічні аспекти співробітництва України з країнами Європейського Союзу // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. №1(77) 2023 . С. 32-39.

59.Липко Н. Оцінка теорії «оптимальних валютних зон» у Європейському Союзі. *Журнал європейської економіки*. 2023. № 1(84). С. 69–93.

60.Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей // *Юридичний вісник* 2 (63) 2022. С. 48-55.

61.Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. К.: НІСД, 2014. 48 с. // https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68f1d.pdf

62.Мальська М. П. Основи європейської інтеграції. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 320 с.

63. Маринів І. І. Безпекова політика Європейського Союзу // *Право та інновації*. 2020 № 1(29). С. 80-86.

64. Павленко І. І. Оцінка енергетичної надійності країн Європейського Союзу // *Економіка і організація управління*. 2020. № 1(37). С. 28-38.

65.Палагнюк Ю. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.

66.Пасісниченко В. Л., Пасісниченко І. М. Європейські цінності : історичні традиції та сучасні теоретичні конструкти // *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2015. Вип. 2. С. 120–129.

67.Політика «відкритих дверей» та План дій щодо членства в НАТО. (2019). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/politika-vidkritih-dverej-ta-plan-dij-shchodo-chlenstva-v-nato>

68. Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції. / За ред. проф. В. І. Чужикова. 2014, Київ. 628 с.

69. Розвиток альтернативних (чистих) джерел енергії: досвід ЄС / М. Д. Домашенко та ін. // *БізнесІнформ*. 2021. №4. С. 48-53.

70.Роль і місце України в перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки / уклад.: М. Сунгуровський [та ін.]. Київ : Центр Разумкова, 2022. 47 с.

71.Сакало О. Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення // *Режим доступу* : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf> .

72.Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ : Центр Разумкова, 2020. 99 с.

73.Сергієнко Т. І. Особливості формування політики ідентичності в сучасному Європейському Союзі: досвід для України // Науковий журнал «Політикус». 2023. Вип. 5. С. 87–91.

74.Сергієнко Т. Основні тенденції розвитку освіти у країнах Європейського Союзу. // Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти. 2024. № 4. С. 434-440.

75.Сіденко С. Соціальний вимір європейської інтеграції. *Демографія та соціальна економіка*. 2025. № 62(4). С. 3–22.

76.Тараненко, Г. (2021). Міграційна криза ЄС як виклик європейській регіональній безпеці // Політологічний вісник. Вип. 86. С. 210-224.

77.Теремецький В., Петренко А. Правова система Європейського Союзу: особливості, сучасні тенденції та методологічні засади нормопроекування в умовах адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС. *Наукові записки. Серія: Право*. 2025. № 18. С. 296–308.

78. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір. Одеса, 2023. 304 с.

79.Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції // Наукові записки. 2005. Т. 45. С. 56-60. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/>

80.Тодоров І. Євроатлантична інтеграція України. Історія та сучасність: навчальний посібник. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2022. 376 с.

81.Тодоров І. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.): дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2007. 393 с.

82. Турченко О. Г., Сурма А. С. Правові засади забезпечення екологічної політики та екологічної безпеки в ЄС. // Правничий часопис Донецького національного університету ім. Василя Стуса. 2025. № 2. С. 72-82.

83. Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та Балтійських країн за умов полігібресії зовнішньої політики Російської Федерації // Політичні науки. 2020. Вип. 6. № 1. С. 1-6.

84.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони // URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

85.Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами // URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 .

86. Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ : Центр Разумкова, 2021. 120 с.

- 87.Хартія основних прав Європейського Союзу. (Ніцца, 7 грудня 2000 року) // ULR: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
- 88.Центр громадянських свобод. Хартія Європейського Союзу про основоположні права // <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>
- 89.Цімболець Г. Соціально-економічні аспекти міграційної політики Європейського Союзу // Архіви. 2020. № 1(21). С. 118-129.
- 90.Черевко Н. Європейська соціальна хартія (переглянута) як фундаментальний документ забезпечення соціальних прав: історія та імплементація в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. № 32(1). С. 191–204.
- 91.Шамраєва В. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2022. № 29. С. 369–377.
- 92.Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 81-86.
- 93.Шульга М. Критерії європейської ідентичності // Політичний менеджмент. 2010. № 2. С. 139–147.
- 94.Юрчишин Н. Г. Права людини у праві Європейського Союзу // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 339-342. // <https://hdl.handle.net/11300/15108>.
95. Яковюк І. В., Ципишук К. В. Енергетична безпека Європейського Союзу та її значення для України. // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №. 10. С. 628.
- 96.Яковюк І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Академії правових наук України. 2009 р. №1(56). X. : Право, 2009. С. 55-64.
- 97.A comprehensive approach to mental health. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/public-health/european-health-union/comprehensive-approach-mental-health_en
- 98.A pharmaceutical strategy for Europe. *European Commission*. URL: https://health.ec.europa.eu/medicinal-products/legal-framework-governing-medicinal-products-human-use-eu/pharmaceutical-strategy-europe_en
- 99.EU4Health programme 2021-2027 – a vision for a healthier European Union. *European Commission*. URL: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_en
100. European Economic and Social Committee (EESC). *European Union*. URL: <https://european-union.europa.eu/institutions-law->

budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-economic-and-social-committee-eesc_en

101. European elections. *European Parliament*.
URL: <https://elections.europa.eu/en/>

102. European Union Satellite Centre. *SatCen*.
URL: <https://www.satcen.europa.eu/>

103. Free movement in harmonised and non-harmonised sectors. *European Commission*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/free-movement-sectors_en

104. History of the Court. *Court of justice of the European Union*.
URL: https://curia.europa.eu/site/jcms/d2_5100/en/history

105. McCormick J. Understanding the European Union : A Concise Introduction. London : MacMillan Education UK, 2017. 252 p.

106. NATO's purpose. *North Atlantic Treaty Organization*.
URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/natos-purpose>

107. New legislative framework. *European Commission*.
URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/new-legislative-framework_en

108. Single market for services. *European Commission*.
URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/services_en

109. The European Union Military Staff (EUMS). *European Union*.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eums_en

110. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *EUR-Lex Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Додаткова:

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали XIX наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с.// https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf

2. Аналітичний центр Адастра // <https://adastra.org.ua/blog/ponyattya-yevropejskoyi-identichnosti-ta-yiyi-znachennya-dlya-politiki-yes>

3. Бочарова Н. Сучасна стратегія інноваційного розвитку Європейського Союзу // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2010. № 1 (3). Том 2. С. 43-50.

4. Власенко Б. Політичні передумови створення Європейського Союзу. 2018 // International Electronic Scientific Journal “Science Online” <http://nauka-online.com/>

5. Впровадження Спільної безпекової та оборонної політики ЄС у 2020 році – звіт Європейського Парламенту. Представництво ЄС в Україні. // <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>.

6. Глущенко А. Інституційне забезпечення розвитку «зеленої економіки»: досвід країн ЄС. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52), 167-172. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-23>.

7. Горюнова Є. Євроінтеграція. Навч. посіб. Київ: Академія. 2013. 224 с.

8. Громадська синергія. Стратегія ЄС щодо працевлаштування людей з інвалідністю // <https://www.civic-synergy.org.ua/articles-in-the-media/strate>

9. Демографічні процеси. Аналітична довідка ООН // https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf.

10. Денисюк П. Д. Основні тенденції міграційних процесів країн Європи. Юридичний науковий електронний журнал 2021. № 4. С. 318-321. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/77>.

11. Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України: Збірник тез Міжнародної практичної конференції (16 травня 2019 р., м. Київ). Київ, 2019. 386.

12. Екологічна політика та технічне регулювання Європейського Союзу: навч. посіб. / І.Л. Якименко, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов. 2022. Київ: НУХТ. 157 с.

13. Європейська інтеграція: Навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ, 2013. 464 с.

14. Європейський Союз: Історія і засади функціонування: навчальний посібник / В.В.Копійка, Т.І. Шинкаренко. 2-е вид., виправ. і доп. Київ, 2012. 759 с.

15. Європейські цінності і Україна. [Електронний ресурс]. URL: <http://newzz.in.ua/main/1148865159-yevropejski-cinnosti-i-krayina.html>

16. Запорожець О.Ю. Політика Європейського Союзу в сфері інформаційної безпеки. // Актуальні проблеми міжнародних відносин Київ. 2009. Вип. 87. Ч. 2. С. 36 – 45.

17. Заставецька, Л. Б., Зеленська, Л. І., Семеген, О. О., & Заставецький, Т. Б. (2025). Аналіз сучасних міграційних процесів у країнах ЄС. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio*, (3), 15–27. <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-3-2>.

18.Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу // Підприємництво, господарство і право, 2021. № 1. С. 276-281.

19.Зеленський В. 23.02.2023. Європейський союз буде з Україною до її перемоги, а Україна буде в ЄС – президент після засідання європейської ради в Брюсселі. // <https://www.president.gov.ua/news/yevropejskij-soyuz-bude-z-ukrayinoyu-do-yiyi-peremogi-ukrayi-80897>

20.Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна Київ : КНТ, 2019. 413 с.

21.Коваленко С. Стратегічне управління розвитком транскордонних кластерних систем: євро регіональний вимір Одеса :Нац. ун-т "Одеська морська академія", 2019. 681 с.

22.Коваль Г. Лісабонський договір–перспектива для побудови багатовекторного Європейського Союзу // Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?. Матеріали науково-практичної конф. Миколаїв. 2019. С. 1-3.

23.Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_575

24.Кротюк Є. Східний напрям політики “нового сусідства” Європейського Союзу // Вісник Київського міжнародного університету. 2009. Вип. 4. С. 5-16.

25.Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія. Чернігів, 2022. 468 с.

26.Куренда Л. Д. Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу // Правова інформатика. 2011. № 3-4(31). С. 36-42.

27.Матюшенко І. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції. Навч. Посібник. Харків. 2015. 496 с.

28.Мельник О.Г. Механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському Союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення // Юридичний науковий електронний журнал. 2022.№ 4. С. 40-44.

29.Ми робимо свій визначальний крок, підписуючи заявку України на вступ у пришвидшеному порядку до НАТО – звернення Президента Володимира Зеленського. (2022). *Офіс Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-robimo-svij-viznachalnij-krok-pidpisuyuchi-zayavku-ukrayi-78173>

30.Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та

практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. Київ: Довіра, 1998. 912 с.

31. Моїсєєв О. Наддержавність Європейського Союзу після набрання чинності Лісабонським договором. Міжнародне право. 2012. № 2. С. 55-64.

32. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal // <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmgsites/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

33. План дій «Україна – Європейський Союз»: План Європейського Союзу від 12.02.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text

34. Плани дій Ради Європи для України. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini>

35. Приходько Л. Культурна політика Комісії Європейського Союзу. Архіви України. 2020. № 3. С. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_3_3.

36. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

37. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верхов. Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII : станом на 20 лип. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

38. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верхов. Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII : станом на 20 лип. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

39. Програма ЄС LIFE – Програма дій з довкілля та клімату. <https://eko.adm-pl.gov.ua/lifeprogr.htm>

40. Сидорук Т. В. Лісабонський договір: Зміни та нововведення в інституційному устрої і праві ЄС. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/10/08.htm>.

41. Троян С. С. Інформаційно-безпекова політика Європейського Союзу. 2019. С. 28-32 // <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/43324>

42. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

43.Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору : Хартія Україна від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text

44.Хоружий Г. Європейська політика вищої освіти. Полтава, 2016. 384 с.

45.Хронологія відносин Україна – НАТО. (2019). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato>

46.Цевух Ю. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України : навч.-метод. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 140 с.

47.Ямненко Т. М., Григорович М. В. (2022). Стратегічні дії європейського Союзу щодо зміни клімату: інтеграційні перспективи України. *Юридичний вісник*. № 4 (45). С. 38.

48.25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / ред. В. Смолій. Київ : Ніка-Центр, 2016. 796 с.

49.About. *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*. URL: <https://www.pesco.europa.eu/about/>

50.Agricultural committees. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/committees-and-expert-groups/agricultural-committees_en

51.Binding commitments. *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*. URL: <https://www.pesco.europa.eu/binding-commitments/>

52.Budgetary powers. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/parliaments-powers/budgetary-powers>

53.College of Commissioners. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/about/organisation/college-commissioners_en

54.Council of Europe. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> Human rights. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheet>

55.Court of Justice of the European Union (CJEU). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_en

56.Departments and executive agencies. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies_en?page=1

57.Economic and Monetary Union. *European Commission*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-monetary-union_en

58. Employment and social affairs. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/employment-and-social-affairs_en
59. European Central Bank (ECB). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-central-bank-ecb_en
60. European Commission. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en
61. European Council. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-council_en
62. European Council: 50 years of working together. *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/50-years-of-working-together/>
63. European Institute for Gender Equality (EIGE). *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_en
64. Founding treaty. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/founding-treaty>
65. Free movement and residence. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/free-movement-and-residence_en
66. Free movement of capital. *European Commission*. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/free-movement-capital_en
67. Hadja Lahbib. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/about/organisation/college-commissioners/hadja-lahbib_en
68. Health crisis preparedness. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/public-health/european-health-union/health-crisis-preparedness_en
69. History and timeline of the CSDP. *European Union*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/history-and-timeline-csdp_en
70. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/01/10/joint-declaration-on-eu-nato-cooperation>
71. Mackinder H. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*. 1904. P. 421–437.

72. Questions & Answers: the new European Border and Coast Guard Agency. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_16_3308
73. Relations with the European Union. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-the-european-union>
74. Relations with Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine?selectedLocale=en>
75. Schengen area. *European Commission*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen/schengen-area_en
76. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. 2016. 56 p.
77. Social protection & social inclusion. *European Commission*. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion_en
78. Strategic agenda 2024-2029. *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/strategic-agenda-2024-2029/>
79. Supervisory powers. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/parliaments-powers/supervisory-powers>
80. The common agricultural policy at a glance. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en
81. The common security and defence policy. *European Union*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-security-and-defence-policy_en
82. The EU Global Strategy – Year 1. *European Union*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eu-global-strategy/eu-global-strategy---year-1_en
83. The Political groups of the European Parliament. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>
84. Ukraine's path towards EU accession. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_en
85. Vision for Agriculture and Food. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/vision-agriculture-and-food_en

Інтернет-джерела

1. Євроінтеграція // <https://association4u.in.ua/>
2. Європортал // <https://euportal.biz.ua/dovidkova/vyyizd-za-kordon/krajiny-ec.html>.
3. Європейський Союз // https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/uk/WHAT_IS_THE_EUROPEAN_UNION.html
4. Що таке ЄС // <https://www.kspu.edu/DInternatRelations/EUIC/AboutEUIC.aspx?lang=uk>
5. ЄС // <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/leb/europaeischeunion.html>
6. European Commission http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Представництво Європейського Союзу в Україні http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
8. Представництво України при Європейському Союзі <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
9. Представництво Європейської комісії в Україні // <https://www.euam-ukraine.eu/ua/eu-and-euam/>

Для нотаток

Навчальне видання

Укладачі:

Білобровець Ольга Матвіївна
Максимов Олександр Вікторович

Методичні рекомендації
до семінарських занять з освітньої компоненти
«Європейські студії»

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А4 предметної спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та В9 Історія та археологія

В авторській редакції

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 26.06.2026 р. Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 2,75. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Наклад 50 прим.